

7. Лемекіна Г. Самостійна робота учнів у процесі вивчення географії // Рідна школа. – 2003. – № 5. – С. 19-22.
8. Медведєва М. Самостійна робота і самостійна діяльність учнів під час вивчення географії України // Географія та основи економіки в школі. – 1996. – №1. – С. 18-20.
9. Мірошник С. Проблема формування творчої самостійної діяльності учнів у педагогічній науці // Світло. – № 1. – 2003. – С. 10-13.
10. Руссо Ж.-Ж. Еміль или о воспитании. Пер. с франц. М.А.Энгельгардт. С-Пб.: Изд. газ. «Школа и жизнь», 1912. – 289 с.
11. Трубачова С. Організація самостійної роботи в процесі засвоєння нових знань // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 89-95.
12. Філософія: Підручник / За заг. ред. М.І. Горлача, В.Г.Кременя, В.В.Рибалка. – Київ-Харків: Консум. – 2000. – 672 с.

Summary:

In the article the actuality of problem of bringing of students in to independent cognition on the lessons of economic and social geography of Ukraine opens up, methodical features of preparation and conducting of different types of independent work.

УДК 338.46:91(338.46)

Мирослав БІЛЕЦЬКИЙ

СТРУКТУРА І ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ СПЕЦКУРСУ „ГЕОГРАФІЯ СФЕРИ ПОСЛУГ”

До сфери послуг (СП) належать заклади, установи, підприємства, що виконують специфічні суспільні функції, безпосередньо спрямовані на задоволення особистих матеріальних і духовних потреб людей (населення) з метою підвищити їхній життєвий рівень.

Починаючи з 2000 р., до СП входять підприємства, головним видом діяльності яких є надання послуг як населенню, так і іншим споживачам. Так, згідно з Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД) до СП належать також послуги, пов'язані з сільським, лісовим, рибним господарствами, мисливством, добувною і обробною промисловістю, виробництвом та розподілом електроенергії, газу і води, будівництвом, оптовою та роздрібною торгівлею, транспортом, зв'язком, державним управлінням, фінансовою, екстериторіальною діяльністю тощо.

Незважаючи на те, що понині немає загальноприйнятої (єдиної) класифікації СП, ми дотримуємося функціонального групування галузей (видів діяльності), які задовольняють потреби населення у певному виді послуг.

СП в останні роки набула досить-таки динамічного розвитку. Найвищі темпи росту з реалізації послуг у сфері інформатизації, відпочинку, розваг, культури та спорту, транспорту. Вагома частка послуг реалізованих населенню у загальному обсязі послуг належить сфері освіти, індивідуальних послуг, готелів, технічного обслуговування та ремонту машин, туристичних агентств, операцій з нерухомістю, фотографії, охорони здоров'я, пошти та зв'язку.

З 70-х років ХХ ст. у вузах Києва, Одеси, Харкова, Львова та ін. міст на географічних факультетах студенти спеціальності „Економічна і соціальна географія” вивчають дисципліну (спецкурс) „Географія сфери послуг”. Помітний внесок у написанні навчальних посібників з географії сфери обслуговування, СП, розділів у посібниках, присвячених соціальному комплексу, соціальній географії зробили Куценко В. І., Юрківський В. М., Толпчієв О. Г., Любіцева О. О., Шевчук Л. Т., Чернюк Л. Г., Клиновий Д. В. та ін.

Представлена нами робоча навчальна програма з курсу „Географія сфери послуг” (ГСП) охоплює 14 лекційних та сім практично-семінарських тем. Лекційні теми складаються з двох частин: теоретичні основи географії СП, географія галузевих і міжгалузевих комплексів СП. В частині першій висвітлюються такі теми: „Об'єкт, предмет, мета, завдання, структура, функції і актуальність вивчення дисципліни”, „Формування поняттєво-термінологічного апарату географії СП”, „Закони, закономірності, чинники і принципи розвитку і територіальної організації СП”, „Попит на послуги”, „Географія СП і географія населення”.

В частині другій розглядаються наступні теми: „Географія соціально-побутового (матеріально-побутового) комплексу” і його підкомплексів: „Географія житлово-комунального і готельного

господарства” (комплекс)”, „Географія побутових послуг”, „Географія торгівлі і ресторанного господарства”, „Географія соціально-духовного (соціально-культурного) комплексу” і його підкомплексів: „Географія освіти і наукової діяльності”, „Географія медичного і рекреаційного (оздоровчого) комплексу”, „Географія комунікаційного комплексу” і його підкомплексів: „Географія зв'язку”, „Географія пасажирського транспорту”.

У темі теоретичної частини курсу „Формування поняттєво-термінологічного апарату „ГСП” виокремлюються такі питання: поняття про послуги та СП; співвідношення понять: матеріальна і нематеріальна, виробнича і невиробнича сфери, сфера обслуговування, СП, соціальна інфраструктура. Розкриваються розробки теорії послуг зарубіжними та вітчизняними вченими (географами, економістами). Дається характеристика особливостей СП, її галузевого (видового) складу, включаючи сучасну КВЕД та інформаційні, інноваційні (науково-технічні) послуги та систему ділових послуг: маркетинг, менеджмент, брокерських, дистрибуторських, дилерських, аудиту, лізингу, венчурних і т. д.

В наступній темі розкриваються закони циклічності розвитку і системності, територіальної диференціації та інтеграції і закономірності спеціалізації і комплексного розвитку території у виробництві і наданні певних видів послуг. Важливе місце в цій темі посідають чинники розвитку і розміщення СП: географічне положення, природоресурсні, історичні, демографічні, економічні, соціальні, інфраструктурні, екологічні, споживчі, людських цінностей, часові та загальні принципи геопросторової організації СП за теорією центральних місць, включаючи її основні поняття.

Заслуговує уваги тема „*Географія сфери послуг і географія населення*”, де розглядаються питання чисельності населення в певних адміністративних межах, у т. ч. міського і сільського, розподіл його за основними віковими групами, сімейним складом, соціальною інфраструктурою, професією, доходами, рівнем освіти і культури, чисельність зайнятих у СП, норми місткості за видами соціальної інфраструктури на 1000 жителів розрахунки потреб населення в різних видах послуг, соціально-побутові та соціально-культурні мотиви міграцій.

Для розкриття географії галузевих і міжгалузевих комплексів СП необхідно познайомитись з системою інформаційних матеріалів, методів дослідження, що розкриваються в двох темах теоретичної частини.

Теми другої частини розкривають географію галузевих і міжгалузевих комплексів СП. Характеристика цих комплексів дається майже за однотипним планом.

1. Роль і місце комплексу у загальній системі СП, у господарському комплексі.
2. Конкретні об'єкти дослідження, їх кількість (мережа), забезпеченість ними населення, функції та діяльність.
3. Чинники розвитку комплексу: природні, історичні, економічні, демографічні.
4. Компонентна структура комплексу (підприємства, установи і заклади) за формами власності: державні, комунальні, кооперативні, приватні. Склад комплексу. Матеріально-технічна база.
5. Темпи росту з реалізації конкретних послуг населенню.
6. Основні показники роботи. Чисельність зайнятих, кадри і їх підготовка. Апарат управління.
7. Територіальна та управлінська структура комплексу. Обсяг реалізації послуг, у т. ч. у міських і сільських поселеннях. Розрахунок норми потреб населення у послугах. Надання послуг на одну особу.
8. Культура надання послуг. Якість обслуговування (надання послуг), локальний характер послуг.
9. Сучасні тенденції розвитку галузей комплексу СП. Доходи підприємств СП. Платні послуги. Індекси цін (тарифів) платних послуг.
10. Проблеми і перспективи розвитку галузевих комплексів. Концептуальні засади розвитку соціальної сфери.

Соціально-духовний (соціально-культурний) комплекс розглядає місце і роль комплексу освіти і комплексу культури в сучасному суспільстві, мережа культурно-освітніх об'єктів, системи закладів професійної підготовки, управління (загальне і методичне), підприємств матеріально-технічного постачання, закладів харчування; основні показники діяльності цих закладів, установ і підприємств (кількість осіб, які навчаються, кількість вчителів, викладачів), фінансове забезпечення. Розвиток внутрішньосистемних освітніх процесів і зв'язків, формування різного рівня освітніх систем і центрів освіти.

Структура комплексу культури. Ядро комплексу. Основні показники роботи. Установи і організації засобів масової інформації: відомства, управління, товариства, секції.

Спорт і підготовка кадрів для закладів освіти, культури, мистецтва, фізичної культури і спорту. Система спеціальної освіти.

Регіональні особливості розвитку сфери культури. Культурно-освітні центри.

Збереження пам'яток (об'єктів) культурної спадщини.

Серед *соціально-побутових (матеріально-побутових) послуг* чільне місце займає торгівля і ресторанне господарство.

Динаміка мережі оптової торгівлі окремими видами товарів, продукції. Спеціалізована оптова торгівля, неспеціалізована оптова торгівля. Посередництво в торгівлі різними видами товарів, продукції. Оптовий товарообіг.

Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно з продовольчим асортиментом і без переваги продовольчого асортименту. Роздрібний товарообіг.

Спеціалізована роздрібна торгівля. Вулична торгівля.

Діяльність підприємств ресторанного господарства — ресторани, кафе, бари, їдальні.

Різні форми власності в торгівлі і ресторанному господарстві. Наявність товариств з обмеженою відповідальністю, приватних, спільних і дочірніх підприємств, державних акціонерних товариств, споживчих товариств, господарських об'єднань.

Важливою складовою соціальної сфери виступає *житлово-комунальне і готельне господарство*.

Житлові умови населення, житловий фонд, структура його за формами власності, в тому числі у міській та сільській місцевості, середня забезпеченість житлом у розрахунку на одного жителя (мешканця). Сучасний стан розвитку житлового будівництва, його фінансування. Використання площі гуртожитків. Аварійний та зношений житловий фонд. Введення в експлуатацію житлових будинків Незавершене будівництво. Будівельні фірми, нові технології будівництва. Реформування житлового комплексу: приватизація, реструктуризація.

Комунальне господарство: водопровідно-каналізаційне, газове, теплове, енергетичне, міський електротранспорт, санітарна очистка, зовнішній благоустрій (зовнішнє освітлення, зелене, дорожно-тротуарне господарство). Основні показники роботи комунальних служб. ЖЕКи, домоуправління.

Готельне господарство: кількість готелів, їх місткість, коефіцієнт використання, вартість проживання.

Державна концепція розвитку житлово-комунального господарства.

У темі „*Географія медичного і рекреаційного комплексу*” вивчається стан здоров'я, захворюваності людини, населення, чинники (в т. ч. екологічні) поширення хвороб, система (мережа) закладів охорони здоров'я широкого профілю та спеціалізації, медичної та стоматологічної практики, основні показники їх роботи (кількість закладів, їх потужність), медичний персонал.

Матеріальні умови функціонування комплексу. Медичні центри. Приватизаційні процеси у сфері охорони здоров'я. Діяльність товариств з обмеженою відповідальністю, кооперативів, приватних, комунальних і малих підприємств.

Оздоровча функція санаторіїв, пансіонатів, закладів відпочинку, курортних та туристичних центрів. Концепція розвитку охорони здоров'я та індустрії туризму.

Дотичними до матеріально-побутових, соціально-культурних послуг є *послуги зв'язку і транспорту*.

Процеси передачі інформації пунктами, підприємствами, лініями, відділеннями зв'язку, автоматизованими вузлами, телефонними станціями.

Прискорений розвиток нових видів зв'язку: радіотелефонного, мобільного, пейджингового, електронної пошти, комп'ютерного, Інтернету. Забезпеченість населення засобами зв'язку. Платні послуги зв'язку.

Особливості функціонування (роботи) транспорту, його поділ. Основні техніко-економічні показники роботи (обсяги і структура перевезень).

Технічна база пасажирського транспорту. Нестача транспортних засобів. Стан доріг. Щільність мережі автомобільних і залізничних шляхів.

Найважливіші транспортні магістралі. Транспортні вузли. Інтеграція України в Європу. Транспортні системи, транспортні коридори.

Зовнішня торгівля послугами. Експорт послуг. Імпорт послуг.

Цикл аудиторних лекційних і практично-семінарських занять доповнюється самостійною роботою, підготовкою рефератів, контрольних робіт студентів з найактуальніших і дискусійних проблем.

Виходячи з оцінки соціально-економічного розвитку СП, до головних проблем на сучасному етапі можна віднести:

- важкий фінансовий стан більшості бюджетних закладів і підприємств;

- подальше підвищення цін (тарифів) на послуги;
- недостатня платоспроможність більшої частини населення;
- недостатній рівень культури обслуговування населення в більшості галузей СП.

Практично-семінарські заняття сприяють поглибленому вивченню галузевих і міжгалузевих комплексів СП, присвячені порівняльній характеристиці розвитку СП регіонів України, розрахункам та детальному аналізу рівнів розвитку і розміщення соціальної інфраструктури адміністративних областей і низових адміністративних районів, міст і сільських поселень.

З цією метою в кінці програми подається перелік питань для проміжного і підсумкового контролю та список рекомендованої літератури.

Література:

1. Білецький М. Структурно-динамічні процеси розвитку сфери послуг регіону // Матеріали міжнародного наукового семінару “Львівська суспільно-географічна школа у національному і європейському вимірах” (до 60-річчя кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка). Львів, 19–20 травня 2005 р. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – С. 339–346.
2. Куценко В. І. Сфера послуг: Навч. посібн. – К.: Політвидав України, 1989. – 176 с.
3. Розміщення продуктивних сил України: Навч-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 232–258.
4. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: Навч. посібн. — Одеса: Астропринт, 2001. – С. 526—532.
5. Шаблій О. І. Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 744 с.
6. Юрковский В. М. География сферы обслуживания: Учебн. пособие. – К.: УМК ВО, 1989. – 82 с. (рос.)

Summary:

Biletskyi Myroslav. STRUCTURE AND CONTENT OF CURRICULA OF SPECIAL DISCIPLINE „GEOGRAPHY OF SERVICE SECTOR”.

Content of lectures on theoretical fundamentals of geography of service sector, its branch and inter-branch integrated systems have been represented.